

ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ
ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ

ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰ. 2136-2010

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ

... ਅਪੀਲਕਰਤਾ

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ

... ਜਵਾਬਦੇਹ

ਨਿਰਣਾ

ਰਾਜੇਸ਼ ਬਿੰਦਲ, ਜੱਜ

1. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕੂ ਐਕਟ, 1988 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ 'ਐਕਟ') ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 5.8.2005 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 2 ਮਾਰਚ, 2010 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ ਸੀ।
2. ਤੱਥ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੇਪਰ ਬੁੱਕ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਇਹ ਹਨ ਕਿ 500/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦੇਣ ਲਈ 300/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।
3. ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈਣ ਲਈ, ਜੋ 6.3.2003 ਨੂੰ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। 17 ਅਕਤੂਬਰ 2003 ਨੂੰ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਤੌਰ 'ਤੇ 500/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਅੰਤਿਮ ਨਿਪਟਾਰਾ 300/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal

gratification) ਦੇਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਚਮਕੋਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਪੰਚਾਇਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਡੀਐਸਪੀ, ਵਿਜੀਲੈਂਸ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਐਫ ਆਈ ਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਦਈ ਨੇ 100-100 ਰੁਪਏ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੋਟ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਦੇ ਡੀਐੱਸਪੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਨੇਲਫਥਾਲੀਨ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਪਰਤ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੀਮੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਨੋਟ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ। ਚਮਕੋਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੈਡੋ ਗਵਾਹ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਲੈਂਦਿਆਂ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

4. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਮੁਦਈ ਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੀਡਬਲਿਊ-1) ਅਤੇ ਚਮਕੋਰ ਸਿੰਘ (ਪੀਡਬਲਿਊ-2) ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਰਿਆਂ ਹੋਇਆ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ (ਪੀਡਬਲਿਊ-3) ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ 2 ਅਪਰੇਟਰ ਉਸ਼ਾ ਕੁਮਾਰੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਰਹੂਮ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੰਬਰ 1241787 ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਦਸਤੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚਲਾ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ 17.10.2003 ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ 20.10.2003 ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਉਸ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਊਟੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਉਹ ਉਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

5. ਐਚ ਸੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-4), ਐਚ ਸੀ ਪਰਸਨ ਸਿੰਘ (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-6) ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-7) ਰਸਮੀ ਗਵਾਹ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ, ਕਲਰਕ, ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ, ਫਰੀਦਕੋਟ (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-5) ਨੇ ਕੁੱਝ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-8), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਫਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ 300/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਉਹੀ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਫਿਨੇਲਫਥਾਲੀਨ ਪਾਊਡਰ ਦੀ ਪਰਤ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਤਹਿਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਝੂਠਾ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

6. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ **ਨੀਰਜ ਦੱਤਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐੱਨਸੀਟੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ) (2022) ਐੱਸਸੀਸੀ ਐਨਲਾਈਨ ਐੱਸਸੀ 1724** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਠਾਈ ਗਈ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੰਗ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਵਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕੀ ਵੀ ਹੈ। ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮੰਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 20.10.2003 ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ 17.10.2003 ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

7. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ ਵਾਲੇ ਫੀਨੇਲਫਥੈਲੀਨ ਕੋਟੇਡ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗ ਕੀਤੀ

ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ, ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਹੈ।

8. ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ।

9. ਉੱਪਰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾ 74 ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

“74. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

(ਏ) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਅਤੇ 13 (1) (ਡੀ) (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਤੱਥ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(ਬੀ) ਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਰਾਹੀਂ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਸੀ) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਿੱਧੇ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਸਿੱਧੇ ਜੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਡੀ) ਮੁੱਦੇ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ, ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ:

(i) ਜੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸਿਰਫ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(ii) ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਕੋਈ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਪੂਰਵ ਮੰਗ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (1) (ਡੀ) (i) ਅਤੇ (ii) ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।

(iii) ਉਪਰੋਕਤ (i) ਅਤੇ (ii) ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਸਤਰਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਤੱਥ ਵਜੋਂ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਜਾਂ ਧਾਰਾ 7 ਜਾਂ ਧਾਰਾ 13 (1) (ਡੀ), (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਤਹਿਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੰਗ ਜਦੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਦਾਇਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਐਕਟ ਦੀ

ਧਾਰਾ 13 (1) (ਡੀ) ਅਤੇ (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (obtainment) ਦਾ ਜੁਰਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਈ) ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੱਥ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੰਗ ਦਾ ਤੱਥ ਇਸਤਰਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਤੱਥ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਡਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਐੱਫ) ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ 'ਵਿਰੋਧੀ' ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਕੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੁਬਾਨੀ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਧਾਰਣਾ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਜੀ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਧਾਰਾ 20 ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਜਾਂ ਇਨਾਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਕਤ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਖੰਡਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਧਾਰਾ 20 ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (1) (ਡੀ)

(i) ਅਤੇ (ii) ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

(ਐੱਚ) ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਬਿੰਦੂ (ਈ) ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਤੱਥ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਦੀ ਅਖ਼ਤਿਆਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਹੈ।"

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)

10. ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 76 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

"76. ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਮੁਦਈ ਦੇ ਸਬੂਤ (ਸਿੱਧੇ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਮੌਖਿਕ/ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ) ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 13 (1) (ਡੀ) ਜੋ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (2) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੇ ਦੇਸ਼/ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਕਟੌਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।"

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)

11. ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਦਈ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੈਡੋ ਗਵਾਹ ਵੀ ਮੁਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal gratification) ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮੰਗ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਪੀ ਡਬਲਿਊ-8) ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਕਮ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਰਿਸ਼ਵਤ-ਸਤਾਨੀ (illegal

gratification)ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤ ਸਨ।

12. ਜੇਕਰ ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਨੀਰਜ ਦੱਤਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ) (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

13. ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਮਾਨਤ ਬਾਂਡ ਨੂੰ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

-----ਜੱਜ
(ਅਭੈ ਐਸ ਓਕਾ)

-----ਜੱਜ
(ਰਾਜੇਸ਼ ਬਿੰਦਲ)

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

23 ਮਾਰਚ, 2023

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।